

35 let preslavno vladal združenim Slovanom, razpadla je velika država zopet na več majhenih kneževin s posebnimi knezi. Tako je vladal na Českem neki Krok in po njegovej smrti Libuša, njegova hči, kakor se pripoveduje, jako učena, bistroura in duhovita kneginja, zaročena s Přemislom, od katerega se odvaja dinastija Přemislčev na Českem. Druga knežja rodovina je vladala Moravce na Moravskem, Avstrijskem in Ogrskem; druga zopet vse korotanske Slovane.

### Evropa 1848. leta.

Strah izpreletava človeka, kadar o hudej uri buči grom po gorah in dolinah; neznana je nesreča, kadar se po silnej nevihti udere hudournik na rodovitna polja; a vse presega strah in groza, katera napade človeštvo, kadar se majéjo kraljevi prestoli, in se podirajo stebri stoletnih državnih pogodeb. Tak strašen vihar je pretresal 1848. leta staro Evropo, in ljudstvo se je treslo od gróze in strahú.

Hud vihar je pridrl s Francoskega, kjer so meseca februarja kralja iz dežele pregnali. Kakor električna iskra je ta novica prešinila vso Evropo, in ljudstva užé davno nemirna, začéla so se gibati. Tudi našej starej, čestitljivej Avstriji so njeni sovražniki prorokovali, da bode propala, a prišlo je vse drugače! Ni še minulo leto, in njeni najhujši sovražniki so premagani ležali pri njenih nogah.

Užé 1847. leta so na Laškem kovali nasprotne naklepe, in po zimi 1847 — 1848. leta je šla velika vojna na Laško, da bi nas varovala vstaje in sovražnikov. Prišla je pomlad 1848. leta, da plamen vstaje na jedenkrat bruhne na Laškem, Ogrskem in na Dunaji. Sardinski kralj, vidèč Avstrijo v stiski, plane v Lombardijo, in hrabri vojskovodja Radecki, ki združenim ustajnikom nij bil kos, umakne se v utrjeno Verono, ter za nekaj časa pripusti Lombardijo Sardincu. Tudi na Dunaji ta čas zavrè; cesar Ferdinand dobrotljivo prijenjuje, odpusti svoje ministre in obljubi ustavno vlado. Ogrski cesarja prisilijo, da jim privoli lastno ministerstvo. A ta privolitev prenarédi do dobrega razmere med Dunajem in Ogrskem, kakor tudi razmerje med Ogrsko in deželami, katere spadajo k ogrskej kroni. Tudi Čehi zahtevajo svojo od Dunaja neodvisno vlado. Poskušano vstajo nagloma zaduši knez Windischgrätz; a veliko nevarnejša je bila borba, katera je nastala med Ogrji in južnimi Slovani t. j. Hrvatji in Srbi. Ogrsko ministerstvo zanika njih tirjatve o ravnopravnosti, in Hrvatje s svojim banom Jelačićem vstajajo zoper peštansko vlado, in stranka, ki se poteguje za Avstrijo proti Ogrom, dobí tam prevago; a vendar so ogrski vojaki na strani peštanske vlade.

Meseca maja zapusti cesar Dunaj, in se preselí v Tirole; na Dunaji namreč nova vstaja zavrže podeljeno ustavo in cesar pokliče postavodajalni zbor 12. avgusta na Dunaj.

Med tem pa cesarska armada na Laškem slavno napreduje. Welden pripelje 12000 vojakov Radeckitu na pomoč. Radecki, ki je do sedaj vse sovražne napade hrabro odbijal, pomika se s svojo armado naprej in slavno zmaga Sardince pri Kustoci in Volti, in v 11. dneh zopet posede Milan in vso Lombardijo. Kralj Albert pa beží s svojo armado unkraj reke Tičine. Radecki ne gre za njimi, temuč Sardincem dovoli premirje.

A boji na Ogrskem so vendar vplivali na Dunaj, in vnanji prekucuhi so namerjavali, da bi na Dunaji vstajo napravili. Cesar pobegne drugič z Dunaja, in gre v Olomuc; a nad nepokorno mesto se vzdigneta knez Windischgrätz od severa in Jelačić od juga. Poslednje dni oktobra udal se je Dunaj, in vstajniški glavarji so bili s smrtjo kaznovani. Še tisto zimo se začne vojska z Ogrsko, in leto pozneje je bila s pomočjo Rusov srečno končana.

Cesar Ferdinand je po britkih izkušnjah vlade odstopil svojemu najstarejšemu bratu Francu Karolu. Ker se tudi ta odpove prestolu, prevzame vlado naš sedanji svetli cesar Franc Jožef I., takrat še le v 18. letu svoje dōbe. Postavodajalni zbor je bil sklican v moravsko mesto Kromeriz, da izdela novo ustavo, kakoršna bi ustrezala vsem národom, in predno mine leto, so se po večjem užé pomirili po Evropi vsi valovi, kateri so bili med letom tako visoko prikipeli.

### Zemlja, nebesno telo.

Tudi naša zemlja plava kakor solnce, luna in zvezde v neizmernem svetovnem prostoru, in je tedaj tudi nebesno telo. Zemlja ima dvojno gibanje: vrtenje okrog svoje osi in tekanje okrog solnca. Okolo svoje osi vrti se vedno jednako hitro in sicer od zahoda proti vzhodu, ter pri tem obrača vedno druge kraje proti solncu, in sicer polovica ima dan, polovica pa noč. Da se zemlja jedenkrat zasukne okrog svoje osi, potrebuje 23 ur, 56 minut in 4 sekunde. Pot, po katerej se premika zemlja okrog solnca, je podolgasto-okrogla ali paskrožna; pravi se jej sploh zemeljska draga.

Da zemlja jedenkrat solnce obhodi, potrebuje 366 dni, 5 ur, 48 sekund; ta čas imenujemo leto. Solnce ne stoji v središči zemeljske drage, nego v jednom dveh žarišč. Zato je zemlja ob svojem letnem obhodu sedaj bližje, sedaj dalje od solnca. Točka, kjer zemlja 2. julija doseže svojo največjo oddaljenost od solnca, zove se odsolnčje, nasprotna skrajna točka vélike osi, v katero zemlja stopi 1. januarja, in je solncu najbližje, imenuje se prisolnčje. V solnčnej poti se primerni dve mesti zavete obratišči ali kresa, ker se nam zdi, da se solnce, kakor hitro jedno teh mest doseže, k drugemu vrača. Prvi je za nas poletni kres, ker se poletje začinja, a drugi je zimski kres, ker takrat nastopa zima. Točki, v katerih proti ravnikovej ravni nagnena solnčna pot to prerezuje, t. j. skrajni piki male osi, se zavete jednako-nočišče, ker ima zemlja tu stoječa solnca ravno nad ravnikom, tedaj severno in južno pólublo jednako razsvitljeno. Jednako nočišče, kjer zemlja stoji 21. marca, je pri nas spomladanjsko, a ono, kjer je 23. septembra, je jesensko.

Zemlja je kakor vsa druga nebesna telesa okrogla in na obeh koncih nekoliko oplošnena. Ravna črta, ki bi šla od jedne površne strani na zemlji skozi središče zemlje na nasprotno stran, imenuje se premér ali premernik. Premér od severja na jug je zemeljska os. Zemeljska os meri 12710 kilometrov ali 1713 zemljepisnih ur, po dva dni hodá.

Krajni piki zemeljske osi ste tečaja, in se imenujeta severni in južni tečaj. Črta jednako daleč od tečajev okolo zemlje je ravnik ali polutnik, ki zemljo deli v južno in severno poluto. Ravnik kaže obseg zemlje. Po obsegu pa se izštevili zemeljsko površje, katero meri 5,110.272 □ mirijametrov.